

INTEGRACE HUDEBNÍ VÝCHOVY DO VYUČOVACÍCH PŘEDMĚTŮ

INTEGRATION OF MUSICAL EDUCATION INTO SCHOOL SUBJECTS

Romana Poláková

Resumé

Príspevek rieši teoretická východiska vývoje dieťa mladšieho školského veku a zisťuje možnosti spôsobu práce učiteľa. Integruje hudobnú výchovu, t.j. predkladá konkrétne aktivity a vyučovacie metódy vo všetkých predmetoch 3. ročníka.

Klíčová slova: vývoj dieťa mladšieho školského veku, integrácia, intergratíva

Resume

The article deals with theoretical bases of development of younger school age child and investigate the options of teachers work. Integrates musical education, i.e.puts forward concrete activities and teaching methods in all subjects of 3rd year.

Keywords: development of a child younger school age, integration, integrativity

1. ÚVOD

Současnost přináší do školství nové pohledy. Reformní hnutí plouživě probíhá již od revoluce 1989, přesto situace stagnuje, inovativní postupy se nedaří aplikovat v praxi v takové šíři, jaké by si zasloužilo. Hudební výchova je skvělou příležitostí uplatnit kreativitu pedagoga, rozvíjet děti a probouzet jejich vrozené potřeby pohybu a hravosti, podporovat nekonvenční úhly pohledu – zkrátka pomáhat vidět svět v zajímavých souvislostech.

Hudbou lidé komunikují. Hudbou sdělují to, co slovy nelze dost dobře sdělit. Hudba probouzí emoce a fantazii, vyvolává vzpomínky, vytváří imaginaci a pomáhá poznávat své nitro. Hudební výchova ve škole hraje, spolu s ostatními uměleckými obory (výtvarným, literárním, dramatickým), protipól k předmětům naukovým. Když však připustíme, že tyto dva světy lze propojit a s tímto faktem pak začneme v pedagogické práci počítat, pomůže nám to zajistit, aby děti porozuměly snáze světu, ve kterém se každý den pohybují.

Vývoj dítěte je velmi dynamický a v každém roce věku dítěte je nutné směřovat didaktiku vzhledem k aktuálnímu stupni tohoto vývoje (ohled na věkové zvláštnosti). Proto je možné přijmout určitá **obecná východiska pro integraci**, naučit se hledat a nacházet vazby mezi předměty, naučit se pracovat s dětmi určitým osobním stylem. V každém ročníku je možné svým originálním způsobem integraci vytvářet v závislosti na kurikulu jednotlivých předmětů. Pokud si pedagog dobře promyslí metodické postupy, pomohou mu k vytvoření živné půdy pro příjem kýžených informací týkajících se i jiných vyučovacích předmětů. Otevírá se tím téma integrace, které je východiskem pro danou problematiku.

Tato práce nabízí teoretická východiska integrace hudební výchovy do vyučovacích předmětů. Předpokládám, že práce může být zdrojem inspirace pro kolegy, ale využít ji mohou i ostatní zájemci z řad pedagogů, kteří by chtěli výuku ozvláštnit a nevědí, jak na to.

2. NOVÉ PŘÍSTUPY K HUDEBNÍ VÝCHOVĚ

Nové přístupy ke vzdělávání, a stejně tak i k hudební výchově a hudebnímu vzdělávání, můžeme sledovat přibližně od začátku 20. století. Toto období bylo v Evropě ve znamení rozvoje společenských věd. Na základě nových poznatků se měnil i přístup k dítěti: od oficiální herbartovské pedagogiky, založené na drilu a mechanickém učení k novým způsobům výuky. Jedním z průkopníků nových myšlenek na poli pedagogickém a také hudebně estetickém byl hudební vědec a estetik Otakar Hostinský, který po celý život bojoval za nové české umění a jeho národní hodnoty. Ve svých spisech vyzdvihoval význam umění pro mravní vývoj člověka a vyžadoval, aby bylo přístupné každému člověku. Největší úlohu přisuzoval předškolní a školní estetické výchově. V prvních letech 20. století se u nás začaly pořádat i první výchovné koncerty pro mládež.¹

¹ GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 2. rozšíř. vyd. Praha: Supraphon, 1990.

Hnutí za uměleckou výchovu, které se na přelomu století šířilo po celé střední Evropě, k nám přineslo i nové pedagogické myšlení v oblasti hudební výchovy. Cíle nových způsobů hudební výchovy formuloval venkovský pedagog, redaktor, autor učebnic Konrád Pospíšil, který napsal, že hudební výchova má dvojí úkol: vychovávat lidstvo hudebně a popularizovat hudbu, uvádět plody hudebního umění v život.

Také u nás byly podporovány pedagogické výzkumy, které usilovaly o komplexnější hudební výchovu. Psycholog František Čáda ve své studii *Vývoj dětské schopnosti hudební*² zachycuje hudební vývoj dítěte od narození až do adolescence. Vypozoroval, že dítě kolem 2. roku věku pěvecky imituje slyšené melodie a popěvky. Kolem 4. roku věku je schopné vytvářet nové melodie v rozsahu kvinty. Čáda byl přesvědčen, že elementární tvořivé činnosti jsou schopny všechny tělesně a duševně normální děti a že na těchto schopnostech by měla být postavena veškerá hudební výchova. Doporučoval hru na dětské nástroje, které účinně rozvíjí hudebnost dětí. Na Čádu navazoval Adolf Cmíral, který si všiml, že 10leté děti mohou vytvářet vlastní hudební útvary. Také brněnský muzikolog Vladimír Helfert poukázal na skutečnost, že potřeba hudby je vrozena každému jedinci, že každý člověk rád poslouchá hudbu. Uvedl, že neexistují nehudební jedinci, a dále – že hudební výchovy se má dostávat všem žákům ve všeobecném vzdělávání, zejména v době dospívání.³

3. DŮM DĚTSTVÍ V KRNSKU

Nové tendence se projevily i v prvním pokusu o komplexní múzickou a estetickou výchovu u nás, realizovaném v tzv. Domě dětství v Krnsku u Mladé Boleslavi⁴. Hudební pedagog Ferdinand Krch (1881 – 1973) spolu s učitelem a hudebním skladatelem Josefem Juříčkou (1888 – 1969) jej založil v r. 1920 jako dvouletou internátní školu s umělecko-estetickým výchovným programem. Záměrem bylo rozvíjet přirozenou schopnost dětí myslet, cítit a sloužit dobru. Děti se učily poznatkům a různým pracovním činnostem tak, že teorie byla těsně propojena s praxí. Za nejdůležitější princip své výchovné práce považovali Krch s Juříčkou rozvíjení tvůrčí dětské fantazie, neboť ta je cestou k nitru dítěte a k jeho tvořivé síle. Píše o tom: „*Stačí dáti dětem pouze námět, hojnost rozmanitých námětů, připomínajících život, abychom je strhli k radostné hře a naplnili milým pocitem. Uchopí se toho všemi svými schopnostmi, a uvidíme, co deset dětí ve chvíli dokáže. Promyslí, zkonkrétní, samostatně stvoří na nepatrný náš podnět, jen když jsme jim zabezpečili jejich fantazii, volnost a možnost rozletu ... Ale škola dnes překáží samostatnosti, nevychovává k užívání vlastních smyslů a schopností, nýbrž jen přednáší, probírá, diktuje, ukládá stránky knih k naučení, opakuje, zkouší a klasifikuje. Dítěti odmítá se všechna volnost projevu slovem, zábavou nebo prací, vše je opakem samostatnosti a výchovy k ní. My proti této ustavičné záhubné reprodukci stavíme*

² ČÁDA, František. *Vývoj dětské schopnosti hudební*. Praha 1914.

³ HELFERT, Vladimír. *Základy hudební výchovy na nehudebních školách*. 2. vyd. Praha 1956.

⁴ Podrobněji k tomuto hudebně pedagogickému experimentu, aplikujícímu principy komplexní hudební výchovy, např. v publikaci SEDLÁK, František. *Nové cesty hudební výchovy*. 2. vyd. Praha: SPN 1983. S. 57-60.

*vlastní projevy dítěte.*⁵ Hudbu proto neoddělovali od ostatních druhů umění a chápali ji jako přirozenou součást života. Oba autoři se též zaměřili na rozvíjení sluchu a smyslů. K tomu je optimálním prostředkem příroda se svými zvuky, barvami, tvary. Hudební výchova probíhá tím, že si děti vnímáním a napodobováním přírody (zvuky deště, bublání potůčku, zpěv ptáků) cvičí smyslovou vnímavost a celkovou hudebnost. Důležité místo též patří rytmickému citění. Autoři si povšimli, že děti reagují na rytmus spontánně a že rytmus přirozeně souvisí s pohybem.

V Domě dětství nebyla hudební výchova samostatným předmětem, nýbrž součástí komplexní estetické a múzické výchovy. Její součástí byla estetická výzdoba budovy a tříd, výtvarná a literární výchova. Hudba prostupovala denní život dětí – zpívalo se na vycházkách, při práci venku i ve třídě. Cílem nebylo osvojení konkrétního učiva, ale samostatná, tvořivá aktivita dětí a jejich zušlechtnění uměním jako základní principy, vedoucí k plnému životu jedince.

Přes nespornou úspěšnost výchovné a vyučovací práce byla v červnu 1924 činnost ústavu ukončena. Krátká činnost Domu dětství nic neubírá na jeho pedagogickém významu. Uplatňovaná koncepce široce pojaté estetické a múzické výchovy je dnes stále aktuální a plně v souladu s požadavky moderních společenských a pedagogických věd, je inspirací pro učitele. Její výsledky byly mnohokrát oceněny u nás i v zahraničí.

4. VZNIK SOUČASNÉ KONCEPCE HUDEBNÍ VÝCHOVY

Kdo se narodil po roce 1970, a absolvoval předmět hudební výchova v českých školách, byl již vyučován podle současné koncepce předmětu. Podoba této koncepce se však neutvořila náhle a můžeme říci, že prochází vývojem i nadále. Za poslední tři desetiletí prošla poměrně dlouhým vývojem, který potvrdil správnost jejích formulací, avšak zároveň prokázal i nepříliš uspokojivou úroveň její praktické realizace ve školách všech stupňů. Ukazuje se, že rozhodujícím faktorem kvality hudebního vzdělávání je osobnost učitele, jeho odborná hudební i metodická připravenost a snaha na sobě stále pracovat.

V nově zpracovávaných rámcových vzdělávacích programech se hudební výchova stává součástí vzdělávací oblasti Umění a kultura, která zahrnuje obory hudební a výtvarný. V hudební výchově je cílem zajistit, aby žáci měli možnost poznávat hudbu prostřednictvím vlastních činností a interakcí, a to ve všech jejích funkčních, žánrových a slohových podobách, jako součást umění i běžného životního stylu – „kultury všedního dne“.

Zpracování vzdělávacího obsahu v hudební výchově vychází z trojího principu:

- **Činnostní pojetí** předmětu, které přetrvává z předešlé koncepce Hv a jeví se jako velmi vhodné na všech stupních školy.
- **Oborová integrace**, jíž se rozumí požadavek propojenosti hudebních činností. Učitel zde není řízen osnovami ani učebnicemi a má sám uvážít, prostřednictvím kterých činností a kterého materiálu mohou žáci splnit co nejlépe očekávané výstupy.

⁵ KRCH, Ferdinand a Josef KŘIČKA. Dítě a hudba. I. díl 1917, II. díl 1920, III. díl v rukopise.

Integrace se týká nejen propojení činností pěveckých s poslechovými, instrumentálními a hudebně pohybovými, ale je třeba mít na mysli také integraci polyestetickou, spojující hudbu s ostatními druhy umění a integraci interdisciplinární, uvádějící hudbu a umění do souvislostí s oblastí společenských a přírodních věd.

- **Provázanost obsahu Hv s klíčovými kompetencemi** (kompetence jsou chápány jako soubor vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění člověka ve společnosti). Vzdělávací obsah hudební výchovy tak má být též prostředkem budování kompetencí k učení, k řešení problémů, kompetencí komunikativních, sociálních a personálních.

Rámcově vzdělávací programy jsou v současné době rozpracovávány a ověřovány jako školní vzdělávací programy.

5. INTEGRATIVITA V HUDEBNÍ PEDAGOGICE

Inovativní myšlenky o potřebě integrovat v hudební výchově zazněly poprvé v 60. letech. Wolfgang Roscher se spolupracovníky tehdy založili na salzberském Mozarteu Institut pro integrativní hudební pedagogiku a polyestetickou výchovu – odtud se šířily mnohé podněty i k nám.⁶

V polyestetické výchově se hovoří o pěti momentech:

1. *rozevření pohledu z hudby na všechny umělecké druhy*
2. *prohloubení pohledu směrem do historie*
3. *uplatnění interkulturálního pohledu*
4. *nazírání umění jakožto součástí sociální komunikace*
5. *vtažení nových multimediálních uměleckých projevů do zorného úhlu hudební pedagogiky*

Z polyestetické koncepce je odvozena integrativní hudební pedagogika, označována též jako alternativní směr v hudební pedagogice, která je Roscherem definována jako součást estetické výchovy s hudbou v centrálním postavení.

Integrace s sebou může nést některá úskalí:

- *Integruje se na chabých základech* – tvořivost a integrativní postupy musí být podmíněny alespoň minimální úrovní příslušných hudebních schopností a dovedností, jinak vlastní proces komunikace jedince s hudbou nemůže nastat
- *Ztráta hudby samotné* – integrování prvků z různých druhů umění by mohlo ve svém důsledku vést ke ztrátě dominantního postavení hudby

Naše současná hudební pedagogika a výchova chápe integrativitu jako prostředek účinného formativního vlivu hudby na jedince. Funkční propojení hudebních i mimohudebních aktivit umožňuje odhalit široké vzájemné vazby mezi jevy, pocity, reflexemi, vyjadřovanými

⁶ DUZBABA, Oldřich. *Vybrané kapitoly z hudební pedagogiky a didaktiky hudební výchovy*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2004.

hudbou, a to účinněji a srozumitelněji, než jak je tomu „pouhými“ prostředky hudby. Výsledkem by měl být na straně žáka hlubší emocionální a estetický zážitek, otevírající mu další cestu k hudbě a k umění.

6. PŘÍNOS HV PRO VÝVOJ DÍTĚTE MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU

Mladší školní věk má různé zvláštnosti, v každé ročníku je akcelerace růstu a psychického vývoje jiná, v každé ročníku se dítě chová jinak. Ve svém příspěvku se zaměřuji především na 3. ročník a sleduji v jakém psychickém a fyzickém stavu je dítě právě v tomto období. Na základě toho předkládám konkrétní aktivity a metody této problematiky, to znamená, jak integrovat Hv do všech předmětů.

V každém ročníku je možné svým originálním způsobem integraci vytvářet, v závislosti na kurikulu jednotlivých předmětů. Třetí ročník je, dle mého názoru, ideálním prostředím pro podrobnější rozpracování integrace. Proč? První dva roky primárního vzdělávání se dítě ve škole adaptuje, sžívá se s třídní učitelkou, hledá si místo v třídním kolektivu. Ke konci období prvního stupně základní školy se v souvislosti se zráním osobnosti zase tlumí u některých žáků spontánnost, přirozené emoce, žáci jsou stydlivější, někdy je něco „trapné“ apod. Během 10. roku věku je třeba dítě schopné vnímat nějakou nadsázku, způsob komunikace je jiný než v 1. ročníku.

Hudbou lidé komunikují. Hudbou sdělují to, co slovy nelze dost dobře sdělit. Hudba probouzí emoce a fantazii, vyvolává vzpomínky, vytváří imaginaci a pomáhá poznávat své nitro. Často můžeme pozorovat, jak hudba vyvolává různé reakce, nějaký stupeň nadšení, jak dokáže prohloubit určitou náladu.

Značný význam mají umělecké předměty v učivu ZŠ a to právě, když se vzájemně a užitečně propojují. U dětí je potřeba vždy vzbudit zájem o činnost a to ve všem, co dělají. A tak hledám možnosti, nápady, které by usnadnily lépe pochopit novou látku v Českém jazyce, Prvouce, Matematice.

Jak integruji? Buď jsou **prostředkem slova**, kde jde tedy o probírané téma, například v **Prvouce** ovocné stromy - zařazením písně obohatíme učivo, žáci si zapamatují lépe, že jde o právě o ovocné stromy. Povídání o škole, podzimu – a zařazení písní „Září“, „Listopad“.

Nebo **integruji pro formu**, kde jde o využívání všech aktivit hudebních činností, jako je např. *rytmizace* v **Matematice**, při zavádění malé násobilky, počítání po desítkách, stovkách v daném rytmu, *poslech* např. k navození atmosféry při **Vv** – to nejen poslech písní, skladeb, ale i různých zvuků, z nich pak děti vyjadřují své nálady a pocity, v **Prvouce** – hudba v jiných zemích, nebo lidské pracovní činnosti, kdy si žáci snadno osvojí tyto činnosti pohybovou improvizací, mimikou s hudebním doprovodem, nebo i venku, v přírodě při konkrétních životních činnostech. V **Českém jazyce**, kdy můžeme různými *hudebně dramatickými aktivitami* obohatit výuku, ať je to zhudebnění říkadel, veršů nebo celé básně, které mohou být spojené s pohybem, zesilování x zeslabování, popěvky – reakce na zazpívanou otázku apod.

Hudební výchova ve škole hraje, spolu s ostatními uměleckými obory (výtvarným, literárním, dramatickým), protipól k předmětům naukovým. Když připustíme, že tyto dva světy lze propojit, pomůže nám to zajistit, aby děti porozuměly snáze světu, ve kterém se každý den pohybují.

Naukové i umělecké předměty mají úplně jinou strukturu a hudební výchova se může prolínat všemi předměty, pokud najdeme vhodnou metodu a nabídneme vhodný způsob. **Integrace polyestetická** – spojuje hudbu s jinými druhy umění (výtvarným - poslech, dramatickým – vyjádření radosti, smutku apod., literárním – procítěná recitace, hra s melodií, tanečním – různé druhy tanců, scénický tanec)⁷.

Integrace interdisciplinární – spojuje hudební a estetické jevy s širokou oblastí přírodních a společenských věd, v oblasti vzdělávání souvisí s pojmem „mezipředmětové vztahy“. Hudba může být chápána jako prostředek výchovy k ochraně přírody, multikulturní výchovy, součást systému péče o tělesné a duševní zdraví člověka, apod. No a výuka cizích jazyků, tam přináší zařazení zpěvu, říkadel s pohybovým vyjádřením, samozřejmě také velký význam – slovíčka, výslovnost atd.

7. INTEGRACE HUDEBNÍ VÝCHOVY DO PŘEDMĚTŮ

RVP ZV

RVP ZV nám předkládá závazné pokyny, kterými se musíme řídit, abychom naplňovali principy stanovené MŠMT. V tomto dokumentu se k tématu integrace sděluje:

„Podporuje komplexní přístup k realizaci vzdělávacího obsahu, včetně možnosti jeho vhodného propojování, a předpokládá volbu různých vzdělávacích postupů, odlišných metod, forem výuky a využití všech podpůrných opatření ve shodě s individuálními potřebami žáků“⁸.

„Z jednoho vzdělávacího oboru může být vytvořen jeden vyučovací předmět nebo více vyučovacích předmětů, případně může vyučovací předmět vzniknout integrací vzdělávacího obsahu více vzdělávacích oborů (integrováný vyučovací předmět). RVP ZV umožňuje propojení (integraci) vzdělávacího obsahu na úrovni témat, tematických okruhů, případně vzdělávacích oborů. Integrace vzdělávacího obsahu musí respektovat logiku výstavby jednotlivých vzdělávacích oborů. Základní podmínkou funkční integrace je kvalifikovaný učitel.“⁹

⁷ Podrobněji ke třem stupňům integrace v hudební výchově viz např. SLAVÍKOVÁ, Marie. Integrace v hlasové výchově. In: *Kontexty hudební pedagogiky II: sborník příspěvků z konference konané 28.-29. března 2007 v Brandýse nad Labem - Staré Boleslavi*. Praha: Univerzita Karlova - Pedagogická fakulta, 2007, s. 131-136. ISBN 978-80-7290-324-5. Nebo též publikace DRÁBEK, Václav. *Tvořivost a integrace v receptivní hudební výchově*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 1998.

⁸ RVP ZV; [online] © 2011 - 2016. Dostupné z [cit. 2016-11-04]: www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2016.pdf; s. 6.

⁹ RVP ZV; [online] © 2011 - 2016. Dostupné z [cit. 2016-11-04]: www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2016.pdf; s. 15.

Metody hudební výchovy může pedagog využít i v rámci uskutečňování některých **průřezových témat**, např. Multikulturní výchova (hudba různých národů), Sociální výchova (kolektivní zážitky upevňuje vazby skupiny), výchova demokratického občana (např. výuka hymny) apod.

To znamená, že RVP ZV **umožňuje** školám integrovat tak, aby žák získal obraz světa v **souvislostech reálného života**. To znamená, že není jednoznačně žádoucí striktně oddělovat jednotlivé vědní obory do izolovaných celků, ale naopak postupovat přirozenou cestou a **využívat prostředků tak, jak bezprostředně přicházejí**.

8. ZÁVĚR

Integrace má vést k prohloubení pozitivního vlivu hudby na člověka, na žáka. Nesmí znamenat ztrátu hudby samotné. Hudba nám přináší psychické i fyzické uvolnění. Součástí tohoto procesu je hledání a nalézání vazeb mezi druhy umění na základě společných témat, schopnosti vcítit se do kulturních potřeb ostatních lidí a jimi vytvořených hodnot a přistupovat k nim s vědomím osobní účasti. Žákům se snažíme propojit vše s reálným světem, s věcmi, s aktivitami, které dělají denně, a které dobře znají. Podněcováním k tvořivosti vnášíme do života dětí duševní a tělesnou vyrovnanost.

LITERATURA

- 1) ČÁDA, František. Vývoj dětské schopnosti hudební. Praha 1914.
- 2) DRÁBEK, Václav. Tvořivost a integrace v receptivní hudební výchově. Praha: Pedagogická fakulta UK, 1998. ISSN 0862-4461.
- 3) DUZBABA, Oldřich. Vybrané kapitoly z hudební pedagogiky a didaktiky hudební výchovy. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2004. ISBN 80-7290-165-6.
- 4) GAUSE, F. Počátky moderních proudů v naší hudební výchově. Praha 1975.
- 5) GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. rozšíř. vyd. Praha: Supraphon, 1990.
- 6) HELFERT, Vladimír. Základy hudební výchovy na nehudebních školách. 2. vyd. Praha 1956.
- 7) KODEJŠKA, Miloš. Integrativní hudební výchova dítěte v předškolním věku. Praha: PdF UK, 2002.
- 8) KRCH, Ferdinand a Josef KŘIČKA. Dítě a hudba. I. díl 1917, II. díl 1920, III. díl v rukopise.
- 9) SEDLÁK, František. Nové cesty hudební výchovy. Praha: SPN, 1977.
- 10) SLAVÍKOVÁ, Marie. Integrace v hlasové výchově. In: Kontexty hudební pedagogiky II: sborník příspěvků z konference konané 28.-29. března 2007 v Brandýse nad Labem - Staré Boleslavi. Praha: Univerzita Karlova - Pedagogická fakulta, 2007, s. 131-136. ISBN 978-80-7290-324-5.
- 11) SLAVÍKOVÁ, Marie. Úvod do hudební pedagogiky. E-learningový kurz, textová část. Plzeň: ZČU, 2009.

INTERNETOVÉ ZDROJE

- RVP ZV; [online] © 2011 - 2016. Dostupné z [cit. 2016-11-04]: www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2016.pdf